

...değinmeler

Birlikim 60/54

AMERİKAN SİNEMASINDA VIETNAM

Vietnam olayı Amerikan hayatının çeşitli düzeylerinde çeşitli etkiler yarattı; yaratmaya devam edecek de. Bu arada, soruna çeşitli açı ve mesafelerden bakan filmler de yapıldı. Bunlardan çokça sözü edilen birini, Japne Fonda'nın oynadığı, savaşın Amerika'ya dönenlerde süren tepkilerini sergileyen filmi epey dinledim, ama görmedim. **Avcı** ile **Kiyamet**'i ise gördüm. Sinema konusunda iddialı laf edecek durumda hiç deşilim (Sinemalarımızın felâket ses düzeni yüzünden sözlerin çoğunu kacırıp, gözük takmamakta inat eden bir miyop olarak yazıları da okuyamadığım için, yarı sakat bir sinema seyircisi sayılırım zaten). İlginç olduğunu sandığım iki şeye değinmek istiyorum sadece.

Birincisi, bizdeki devrimci kamuoyunun bu iki film üstüne ister istemez yaptığı bir kıyaslamayla ilgili. Konuştuğum çok kişiden **Avcı**'nın Vietnam'a ABD'yi haklı çıkaran, hattâ ırkçı denebileceği bir biçimde yaklaştığını, **Kiyamet**'in ise Vietnam'a yapılan kötülüğü daha iyi verdiğini dinledim. Aynı konuda değilim. **Avcı**'da ırkçılığa kanıt diye gösterilen, Amerikalı tutsaklarla oynanan rus ruleti sahnesi, anladığım kadarıyla, Vietnam'la pek ilgili değildi. Geçen sayımızda Fatih Özgüven'in yazısında anlattığı gibi **Avcı**, Amerikan sinemasının geleneksel temalarını Vietnam savaşı bağlamında tekrarlıyor. Birey olarak zora düşmüş birkaç kişinin bu olaya tepkisini anlatan bu sahne, hernekadar kurgusal konunun gerilim potansiyelini sonuna kadar kullanıyorsa da, bireysel dramın bağlamı bambaşka da olabildi. Filmin bütün mantığı zaten bu olayın geçtiği mekâ-

nın Vietnam olmasını marjinal kılıyordu. Amerikan toplumundan seçilmiş kişilerin sınıandığı yerin Vietnam olması büyük ölçüde raslansaldı. Bu konunun devamına, «ikinci nokta» dediğim yerde döneceğim.

Belli ki filmin yöneticisi savaşın kendisini bir kumar olarak görmüş. Sonunda insan hayatı üzerine oynanan bir kumar. Vietnam'un kuzeyinde öyle, güneyinde, batakhane/kumarhane düzeyinde, ticarileşmiş olarak. Kalıplar deşiyor, ama işin özü deşmiyor. Memleketteki «av» ahlâkıyla kontrast yapan, ama tuhaf bir şekilde onunla paralellikleri de olabilecek bir kurucu kumar.

Kiyamet savaşa daha çok yer ayırmış şüphesiz. Masraflı sahnelere, ABD'nin hunharlığı çarpıcı şekilde verilmiş (ama **Avcı**'da da, örneğin o kısacık sahnede, cukura saklanmış köylülerin ateşe; verilmesi aynı temayı yeterince açık işliyordu). Bu, sanırım sol kamuoyunun bu ikinci filmle daha duygudaş olmasına yol açtı. Gelelelim, **Kiyamet**'de asıl işlenen tema, gene Vietnam değil. Film, baştan sona, Conrad'ın **Heart of Darkness**'inin, uyarlaması. «Kutz» gibi, kişilerin adları bile aynı. «Karanlığın «Kalb»ine yapılan yolculuğun nehir üstünde olması ve başka birçok yapısal ayrıntı böyle kurulmuş. Bu sayıda Jülide Ergüder'in Coppola'dan aktardığı sözler de bunu vurguluyor: «Olay Vietnam savaşında geçmesine rağmen, bu öyküye herhangi bir dönemde, uyar olanın ikelle karşılaştığı herhangi bir yerde raslanabilir.» Yönetmenin bu sözlerini okumadan önce, filmi seyrederek Conrad'ı hatırlarken benim edindiğim izlenim de tam buydu. Soyut «iyilik/kötülük» kavramlarının çatışmasının zamandışı bir alegorisiydi film. «Uygar» ve «ikelle» nitelemelerinde —gene

Conrad bağlamında düşünülürse— ilk bakışta sezilen Vietnam'a yönelik aşağılama biraz yanıltıcı. Çünkü söylenen istenen, beyaz adamın «uygarlık» diye bellediği şeyin ne kadar yüzeysel bir cilâ olduğu. Kendi yapay kültüründe bunu yaratan beyaz insan, koşulları deştiği anda, çaresizliğe düşüyor, «uygarlık» cilâsıyla kendini arındıracağını sandığı genetik vahşetine hemencecik dönebiliyor. Bunu, «sulf» meraklısı subay gibi, bir takım kuralları hâlâ koruyarak yapabildiği gibi, Kutz gibi daha dürüst davranarak bir hayat felâkesine dönüştürmeyi de göze alabiliyor.

Böyle bir yaklaşımın doğruluğunu tartışmaya gerek yok. «Tarih dışı» olduğunu söylemem, kendi kişisel tutumumu açıklamaya yeter. Şu anda söylemek istediğim, sadece, **Kiyamet** filminin Vietnam'a yaklaşımının **Avcı**'dan daha ilerici filan olmadığını. Şu yaşadığımız dünyada, aydın sıfatıyla ortaya çıkan herkes, elbette Amerikalıların Vietnam'da işlediği cinayetlere tiksintiyle bakacaktır. Yani, kamyonu uçurduğu için «bir kasa bira» hakketmek gibi şeylerin bu filmde yer alması son derece sıradan, normal. Vietnam yanında tavrı mazak, böyle eleştirilerle ölçülmez.

Buradan, söylemek istediğim ikinci noktaya geliyorum. **Avcı**'da ve **Kiyamet**'de, Amerikalı yöneticilerin Vietnam savaşı bir vesile gibi gördükleri kanısına varırım. Her ikisinin de anlatmak istedikleri, Vietnam'ın ötesinde, Amerika ile ilgili şeyler. **Kiyamet**, Conrad'a yaslanmasıyla, Eliot'dan alıntlarıyla, Fraser'in kitabını göstermesiyle vb. daha bilinçli bir «entellektüel» yaklaşımı seçmiş. Conrad'ın kahramanları Kongo nehrinde, uygun bir olaydı Volga nehrinde de olabildiği aynı şey. Çünkü sorun, somut bir tarihi bağlam de-

ğil, insanın iyiliği ve kötülüğü gibi soyut ve «ezeli/ebedi» bir çatışma.

Avcı ise geleneksel Amerikan değerlerinin çöküşünü anlatıyor. Vietnam savaşı bu çöküşü hızlandırmış. Ama savaşa katılanlar açısından savaşın kendileri önemli değil. İradelerinden tamamen bağımsız olarak kendilerini belirleyen ve ne olduğunu bile krıyayamadıkları bu yıkıntıyı acıyla yaşıyorlar. O zamana kadar kendilerini ayakta tutmuş değerler, garip bir şekilde yetersizleşiyor. Savaşın rus ruletiyle simgelenmesi bile, bir taşra bilinçliliğinin dünyayı algılamaya çabası sergiliyor. Bu özelliğiyle, **Avcı**'nın Amerikan bağlamında hayli gerçekçi olduğu da söylenebilir. Çünkü Amerikan halkının bu olayı algılaması gerekçeten bu düzeyi hâlâ aşabilmiş değil.

Sonuç olarak, her iki filmde, Vietnam'ın ne olduğunu araştırmayı, bir amaç olarak üstlenmiş değiller. Eleştireceksek, herhalde bunu eleştirmeliyiz. Amacıdan başka bir şeyin yokluğunu eleştirmişmiş olurduğuna inanıyorsak tabii.

MURAT BELGE

Amerikan Sineması Vietnam Savaşı ile Hesaplaşmasını Sürdürüyor...

«APOCALYPSE, NOW» ÜSTÜNE BIRKAÇ SÖZ...

Yapım: Amerikan Zoetrope Production

Yönetim: Francis Coppola

Senaryo: John Millus ve Francis Coppola

Açıklama: Michael Herr

Görüntü: Vittorio Storaro

Müzik: Carmine Coppola ve Francis Coppola

Oyuncular: Marlon Brando, Robert Duvall, Martin Sheen, Frederic Forrest, Albert Hall, Sam Bottoms, Larry Fishburne, Dennis Hopper, H.D. Sprad-

lin, Harrison Ford, Jerry Ziesmer, Scott Glenn.

Filmin aldığı ödülleri:

— 32. Cannes Uluslararası Film Festivali'nde «En İyi Film» ödülü. (Altın Palmiye)

GİRİŞ...

[Filmimi «gelişme yolunda bir çalışma» olarak Cannes Film Festivali'nde göstermekten mutluyum. «Yarışma Dışı» olmaya karşı çıktım, çünkü bir filmi göstermek demek düpedüz yarışmak demektir. «Yarışma dışı» ile ne kastedildiğini ise pek anlayamıyorum.

Apocalypse! Now bir film-ope- ra'2 olarak çekilmiştir. Olay Vietnam Savaşı'nda geçmesine rağmen, bu öyküye herhangi bir dönemde, uyar olanın ikelle karşılaştığı herhangi bir yerde raslanabilir. Bu eserimde, ahlâk değerlerinin bulanıklığını işleyen temsili bir efsane-film oluşturmaya çabaladım.

John Millus'un özgün senaryosunu aldım ve bunun üzerinde Joseph Conrad'ın **Heart of Darkness** adlı eserindeki karakterleri özgürce işledim. Öteki önemli malzeme kaynağım, T.S. Eliot'un «The Wasteland» ile «The Hollow Men», Jesse L. Weston'un **From Ritual to Romance** ve son olarak da Sir James Fraser'in **The Golden Bough** adlı eserleriydi. Anlatıcının metnini, **Dispatches**'in yazarı Michael Herr'2 hazırladı. Bu film üere bir yörede, hepsi de çok yakın mesaf arkaadaşları olan yüzlerce sanatçının emeğiyle gerçekleştirildi. Doğrusu, o ormandaki serüvenimiz giderek filmimizi çektiğimiz öyküye dönüştü — çalışmalarımız sona erdiğinde hepimiz deşmiştiğimiz.]

Bu sözlerin sahibi, Türk sinema seyircisinin ünlü **Godfather** (Baba) filmiyle yakından tanıdığı Amerikalı yönetmen Francis Ford Coppola! Yukarıdaki üç paragraf, Coppola'nın Cannes Film Festivali'nde filmi sunarken söylediklerini içeriyor. İşin ilginç yanı, bu sözlerin, Coppola'nın **Apocalypse, Now** ile ne gibi bir mesaj vermeye çabaladığını, ne tür bir eser ortaya koymayı

düşündüğünü yansıması.

Apocalypse, Now Filipinler'de çevrilmiş, Coppola'nın kendi cebinden ödediği tam 30 milyon dolara mal olmuş bir «super-production». Gerek Vietnam Savaşı'na yönelttiği eleştiriler, gerekse ulaştığı mesajı ile kendinden uzun süre söz ettirecek bir film.

Apocalypse, Now üstüne bu kısaca bilgilerden sonra, filmin hikâyesini özetleyelim.

ÖYKÜ...

Vietnam Savaşı bütün şiddetle sürerken, günün birinde bir Amerikalı yüzbaşı, CIA tarafından orduyu terk ederek Kambocya'ya geçmiş Alb. Kutz'u bulmakla görevlendirilir. Eski bir katilken savaşta yükselen bu Yüzbaşının görevi, komutanların delirdiğine hükmettikleri Alb. Kutz'u yalnızca bulmak değil, aynı zamanda onu öldürmektir. Görevi aldıktan sonra Vietnam iclerinde serüveni bir yolculuğa başlayan Yüzbaşı, önce bir helikopter birliğine raslar. Buradaki askerler, Yüzbaşının deşisiyle, başlarındaki acap şapkalı kasıntı suhay dahil, «atlarını bırakıp helikoptere binmiş» bir süvari birliğini hatırlatmaktadır. O kadar ki, bir «sefer»e çıkarken mutlaka borazan çalınır. Ayrıca, subayın aşırı «sulf» merakı yüzünden, surf tahtalarının helikopterlerle oradan oraya taşındığını, soldıkları sırasında, helikopterlere yerleştirilmiş stüdyo tipi büyük teyplerden, Vietnamlıları fena halde yıldırdığı her nasılsa keşfedilmiş, güdüldüğü bir Wagner müziği cınlıdır. Bu belirlemekte yarar var. (Neden bir başka besteci değil de, Nazizmin yücelttiği Wagner seçilmiş?) Bütün bunları seyrettikten sonra, seyirci «Eh, bu kadar laubalilik olsa olsa Amerikan ordusunda görülebilirdi, zaten.» deyiveriyor. Yine de, filmde, bu askerlerin yuvalarını fazlasıyla özledikleri, savaştan kaçınmak için ne yapacaklarını şaşırtdıkları, evlerinin havasını her an canlandırmaya çalıştıklarında onu daha kötü özledikleri vurgulanıyor.

Birlikim 60/55